

D. H. Meadows, D. L. Meadows, J. Randers i W. W. Behrens

Granice rasta

Stvarnost, Zagreb 1974, 151 + 9 + 10 stranica

Knjiga »Granice rasta« predstavlja zapravo izvještaj istraživačke skupine Massachusetts Institute of Technology za nacrt Rimskog kluba o dilemama čovječanstva.

I

Rimski klub (The Club of Rome) neformalna je organizacija nastala u cilju da bar teorijski pronikne u uzroke sadašnjih i budućih dilema čovječanstva. On apostrofira da su ekonomski, politički, društveni i geografski faktori međusobno uzročno povezani u odnosu na čitav sustav čovječanstva, te da ne smijemo zanemariti povijesne i kulturne elemente, koji mogu dati odgovore na mnoge suvremene privredno-proizvodne, ekološke i društveno-političke probleme čovječanstva. Čitav niz problema danas muči pripradnike svih nacija: kontrarnost siromaštva i bogatstva, nesigurnost zapošljavanja, proizvodnja, inflacija, odbacivanje tradicionalnih vrednota, uništavanje čovjekove okoline, nekontrolirana urbanizacija, otuđenje mladeži, vjerski i kulturni problemi, itd. Svi ovi problemi imaju tri osnovne značajke: da se do stanovitog stupnja javljaju u svim društvima, da nose u sebi tehničke, ekonomske i političke elemente i da djeluju međuzavisno.

Knjiga »The Limits to Growth« sadržava rezultate prve faze istraživanja. Samo istraživanje bazira se na sagledavanju čimbenika koji određuju i ograničavaju rast na našoj planeti: pučanstva, sirovina, poljoprivredne i industrijske proizvodnje i zagađivanja.

II

Iako knjiga nije ni idealna studija, a niti nudi rješenja navedenih problema (na što, uostalom, upozoravaju i sami autori), njena je vrijednost u tome što svraća pozornost na ova pitanja. Važan doprinos »Grnica rasta« jest stimuliranje niza sličnih pokušaja u cijelome svijetu. To je ujedno i najveća vrijednost ovog istraživanja, koje na žalost obiluje metodologijskim i logičkim previdima. Prenapućenost, nekontrolirano zagađivanje okoline, neplansko iskorištavanje sirovina, dakle, pojave o kojima govore autori, nisu paničarenja pred budućnošću, nego realna mogućnost. Ta će mogućnost postojati sve dok se ne stvore novi oblici razvoja u okviru trenutno nedovoljno ispitanih znanstvenih područja (atomska i sunčeva energija, kontrola atmosfere i klimatskih prilika, cjelovitije iskorištavanje mora i morskog dna, itd.).

Iscrpljivanje prirodnih izvora sirovina jest najveći problem, ali autori gube s uma činjenicu da unatrag stotinu godina tehnologija konstantno napreduje. U novije je vrijeme taj napredak možda usporen i manje obiman, ali ga nipošto ne smijemo apstrahirati. Stvaranjem mogućnosti upotrebe novih sirovina, uz ekonomicniju upotrebu energije (već se služimo atomskom energijom, mada sve mogućnosti nisu još istražene), bili bi riješeni problemi sirovina i proizvodnje. Nata.

litet i zagađivanje jesu čimbenici koje je moguće kontrolirati. Problemi o kojima je riječ, nisu dakle nerješivi. Međutim, njihova međusobna interakcija ne dozvoljava jednosmjernu kritiku koju daju autori.

Ta kritika počinje potenciranjem navedenih problema s pomoću teorije ekspanzionalnog rasta. Njen odnos sa čimbenicima koji određuju i ograničavaju rast na našoj planeti, objašnjavamo na sljedeći način: ljudski rast je neograničen, s time što je smjer tog rasta ekspanzionalno orijentiran, ali unutar zatvorenog kruga (tj. u okviru naše planete).

Da bismo objasnili teoriju ekspanzionalnog rasta, dovoljno je da se podsjetimo svima već dobro poznate anegdote o pronalazaču šahovske igre i šahovske ploče. Nagrada koju je zatražio (da za prvo polje dobije jedno zrno žita, a za svako sljedeće broj se udvostručuje), pokazuje kako se ekspanzionalnim povećavanjem brojevi redaju u nedogled. Na teoriji ekspanzionalnog rasta autori temelje svoje pretpostavke o povećanju svjetskog stanovništva i »proždiranju« sirovina.

Prije industrijske revolucije i natalitet i mortalitet bili su veoma visoki. Prosječna životna dob bila je oko 30 godina. Razvojem i širenjem medicine i javne zdravstvene službe, te poboljšanim načinom proizvodnje hrane, smrtnost je znatno opala (izuzev u najnerazvijenijim krajevima), dok se natalitet nastavio ekspanzionalno povećavati. Prosječna životna dob podvostručila se s tendencijom daljnjeg porasta. Ukoliko se uspješnost u smanjivanju smrtnosti ne izjednači sa smanjivanjem priraštaja, u sljedećih 60 godina čovječanstvo će se povećati 4 puta. Prekobrojnost je stanovništva po autorovu modelu »glavno zlo« koje uzrokuje proizvodnu (prehranbenu) i ekološku krizu. Zoran Trputec u člancu »*Lažne granice rasta*« (»*Vjesnik*«, rubrika *Društvo i budućnost*) s pravom ukazuje da unutar kapitalističkog sistema tehnologija, način proizvodnje i razina potrošnje stvara krizu, a ne broj ljudi. Tako zapravo zaključujemo da se u knjizi, ne navode stvarne granice rasta nego da se radi o granicama suvremenog kapitalizma. Problemi prenaseljenosti i gladi postoje, ali su oni odraz postojanja kapitalizma i njegova negativnog djelovanja. Razvoj kapitalizma potisnuo je u kolonijalnim zemljama razvoj kulture, a također i nacionalne ekonomije. Postepeno, kako kapitalizam nestaje, tako se eliminiraju i problemi gladi, nataliteta, itd. Kao primjer može nam poslužiti Kina, dok Indija i Afrika također idu tim putem. Tu je također i problem sređivanja političkih prilika, koji je osnovni preduvjet za normalan razvoj neke zemlje (Kuba, Vijetnam, Portugal, Južnoafrička Republika, Nigerija).

Međutim, knjiga je preoštro kritizirana kao isključivo kapitalistički model, kada se, kao jedna od mogućnosti, pretpostavlja da će: »...nastavak naših sadašnjih modela rasta voditi čovječanstvo ka jednakosti« (str. 146). Osim toga, ...treba učiniti preraspodjelu dohotka u svijetu, očito u korist siromašnih« (Trputec: »*Lažne granice rasta*«), dakle, postoji težnja jednakosti i jednakopravnosti, što svakako nije karakteristika kapitalističke ideologije. Nedostatak je knjige što u model nisu uključeni društveni odnosi. Društveni odnosi čine važnu komponentu, jer njihova promjena utječe na mijenjanje, npr. stope priraštaja, smrtnosti ili kapitalnog investiranja. Pesimistička predviđanja, koja iniciraju izneseni rezultati istraživanja prisiljavaju na usporedbu postojećeg stanja s ekonomsko-političkim odnosima unatrag sto, dvesto ili tristo godina, pa čak i povratkom u daleku prošlost. Svako je razdoblje dosizalo određenu razinu, ali je ona u datom momentu morala biti prevladana pod utjecajem promjene ekonomsko-političkog stanja (npr. tehničke inovacije: parni stroj, benzinski motori; period radničkih pokreta; novovjeka promjena proizvodnih odnosa). Malthusijanski karakter knjige (autori ga čak i ne poriču), očituje se u tome što autori uglavnom sve probleme promatraju iz perspektive kapitalističkih odnosa. Autori, istina, ne napadaju socijalističke zemlje, da bi se branili, ali je jasno da upravo to gledište, ta njihova perspektiva daje i logičan završetak. Stav Izvršnog odbora Rimskog kluba jest stagnacija u postojećim uvjetima s neznatnom mogućnošću neke bitnije promjene. S našeg stajališta to se ne može tolerirati, mada će kapitalizam postojati još dugo. Njegov se kraj ne može prognozirati, niti očekivati ubrzo. Ipak, treba reći da će se tehnološki i društveni odnosi mijenjati, i kao što je »...razvoj proizvodnih snaga preskočio Malthusove granice, suvremeni razvoj proizvodnih snaga sadrži rješenje za svaki problem na kojeg ta knjiga ukazuje« (Luka Marković: *Historijska nelagodna suvremenog kapitalizma*, »Naše teme«, br. 1, 1975).

Ivan Kuljiš